

Стефанишин Наталія Михайлівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

СМАРТ-КОНТРАКТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Активний розвиток комп'ютерних технологій та інформаційного суспільства змушує цивілістів «приспосовуватися» до реалій сьогодення та заставляє задуматися над відповідями на низку запитань, які виникають. Так, визнання за електронними цифровими технологіями права на існування вже спричинили необхідність внесення змін до Цивільного Кодексу України щодо допустимості існування електронної форми правочину (ст.207 ЦК) [1]. У сучасному світі останніми роками ведеться мова й про можливість існування електронних грошей, прикладом яких, сьогодні, виступає криптовалюта (біткойни). Слід зазначити, що у Верховній Раді України вже зареєстрований законопроект №2461 «Про легалізацію криптовалюти», а також, про можливість вираження досягнутої домовленості між сторонами у смарт-контракті. Що являє собою смарт-контракт? Яка його правова природа? Чи можемо ми стверджувати, що смарт-контракт є самостійним договором? Всі ці запитання постають не лише перед вченими цивілістами, але й практиками, при чому, різних сфер життєдіяльності людини.

Вперше про смарт-контракт зазначалося ще у 1994 році, а автором концепції смарт-контрактів є Нік Сабо, котрий запровадив останній для позначення високорозвинених практик договірної права як електронних протоколів торгівлі між незнайомими людьми в Інтернеті. Ідея полягала в оформленні домовленості сторін шляхом закріплення їх вираженої волі у формі певного коду, який придатний для зчитування комп'ютером.

Запровадження волевиявлення сторін у смарт-контракті Нік Сабо сформулював наступним чином: «Нові інституції і нові способи формалізації відносин цих інституцій стали можливі завдяки цифровій революції. Я називаю ці контракти «розумними», бо вони функціональніші, ніж їхні неживі паперові предки. Використання штучного інтелекту не передбачене. Смарт-контракти - це набір обіцянок у цифровому форматі, включно з протоколами, за якими сторони виконують ці обіцянки» [2, с.1].

Сьогодні «смарт-контракт» розглядають у двох аспектах: в технічному та юридичному. У технічному значенні смарт-контракт представляє собою комп'ютерний код, який розміщений на платформі блокчейн і дозволяє виконувати взяті на себе зобов'язання. У відповідному коді зберігається уся інформація про сторони договору, його зміст, права та обов'язки сторін, а також, правові наслідки у разі невиконання чи неналежного виконання сторонами умов договору. Відповідний код складається за допомогою математичних алгоритмів

з використанням комп'ютерних програм і технологій розподіленого реєстру (блокчейн платформ) в рамках мережі Інтернет.

Вчений А. Тар зазначає, що до елементів смарт-контракту належать: - предмет контракту. Програма повинна мати доступ до товарів і послуг, що є предметом договору, і мати можливість автоматично надати або закрити цей доступ для контрагента; - цифрові підписи. Сторони засвідчують договір власними секретними цифровими ключами, згенерованими за єдиною технологією; - умови контракту, викладені в точній послідовності операцій, тобто у вигляді алгоритма, і погоджені сторонами; - децентралізована платформа. Запис, зберігання і забезпечення виконання смарт-контракту відбувається на незалежному від сторін ресурсі [3, с.2-3].

Дослідники головною ознакою смарт-контракту визначають повну автономність - технологічно сформовану децентралізовану систему, в якій всі закладені умови смарт-контракту виконуються автоматично, без втручання людини. Тобто, будь-яка умова контракту має бути можливою для виконання в рамках системи, а інші суб'єкти не мають можливості перешкодити такому виконанню [4, с.2]. Отже, можна уявити собі певну систему, в рамках якої згенерований код дозволяє здійснити списання коштів з рахунку, або змінить власника речі, чи призведе до фіксації будь-якого іншого юридичного факту. Сьогодні такою системою є Ethereum – платформа, яка побудована на базі технології блокчейн і в рамках якої сторони, використовуючи певну криптовалюту, можуть вступати в запрограмовані відносини.

Вчені виокремлюють дві моделі складання смарт-контрактів:

1- зовнішня модель – програмний код, що використовується сторонами, не підмінює договір, а лише автоматизує виконання його умов. У даному випадку використовується поняття *legal smart contract*;

2- внутрішня модель – програмний код замінює собою договір і в ньому міститься уся необхідна інформація щодо змісту договору, сторін договору, їх прав та обов'язків, включаючи правові наслідки у випадку порушення договору чи невиконання останнього. Окрім того, передбачається закладення у код інформації щодо можливості застосування санкцій до сторін за певних умов. Або ж програмний код є частиною договору - *smart contract* [5, с.52-53].

В чинному цивільному законодавстві України відсутнє визначення поняття смарт-контракту та відповідні вимоги щодо нього. Вважаємо, що вагомим кроком у створенні правового поля для смарт-контрактів в нашій державі може стати визначення криптовалюти об'єктом цивільних прав шляхом включення криптовалюти до переліку видів об'єктів цивільних прав, передбачених статтею 177 ЦК України [1].

А.І. Савельєв обґрунтовуючи позицію про те, що смарт-контракт - це самостійний цивільно-правовий договір виходить з наступного: - смарт-контракт укладається виключно в електронному середовищі і передбачає досягнення згоди сторонами шляхом електронного цифрового підпису; - зміст договору має визначатися мовою програмування, при чому, вона повинна бути єдиною для таких контрактів і реалізується за допомогою комп'ютерних технологій у вигляді програмного коду на платформі блокчейн; - укладається за прикладом договору

приєднання, коли одна сторона приєднується до умов договору запропонованих іншою стороною; - повна автономність, тобто, технологічно сформовану децентралізовану систему, в якій всі закладені умови смарт-контракту виконуються автоматично, без втручання людини. Будь-яка умова контракту має бути можливою для виконання в рамках системи, а інші суб'єкти не мають можливості перешкодити такому виконанню, про що зазначалося вище. Тому, смарт-контракти називають «розумними контрактами» [6, с.32].

А.А. Волос зазначає, що смарт-контракт – це запрограмований електронний договір, умови якого прописані у програмному коді і який автоматично виконується за допомогою блокчейн [7, с.6].

О.С. Яворська досліджуючи правову природу смарт-контрактів зазначає про те, що за юридичною природою смарт-контракт наближений до договору приєднання та публічного договору укладених в електронній формі [8, с.154].

А. Тарасюк вказує, оскільки і традиційні договори, і смарт-контракти покликані фіксувати домовленості між сторонами для максимально чіткого врегулювання договірних відносин, то в «класичних» договорах, що сьогодні укладаються за формою, яка повністю відповідає вимогам ЦК України, можна виокремлювати певний елемент смарт-контрактів [4, с.3].

Досліджуючи положення чинного цивільного законодавства України можемо зробити висновок про те, що, сьогодні, смарт-контракт є нічим іншим як електронною формою договору. Так, згідно норм ЦК - договір може бути укладений в усній, письмовій (прості чи ускладненій формах – з нотаріальним посвідченням та/або державною реєстрацією), а також електронній формах. Відповідно ч.1 ст.207 ЦК – правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку [1].

На підтвердження своєї позиції з приводу того, що смарт-контракт не виступає самостійним договором можемо зазначити наступне:

- усі розрахунки при укладенні смарт-контракту, як електронного договору, мали б відбуватися в криптовалюті. З огляду на законодавчу невизначеність статусу цього фінансового інструмента, використання смарт-контракту наразі є сумнівним;

- ідея смарт-контракту ґрунтується на платформі блокчейн. Блокчейн – це структура даних, що являє собою список пов'язаних блоків, кожен із яких містить посилання на попередній блок. Технологія блокчейну ґрунтується на принципі децентралізації. Замість однієї організації, яка контролює базу даних, використовується велика кількість комп'ютерів, відповідно їх користувачі контролюють базу даних разом. Проведення трансакції підтверджується доказами. Усі трансакції система вкладає у блок. Таким чином, ніхто не може стверджувати, що трансакція не відбулася. Зміна значення будь-якого поля у будь-якому блоці у ланцюгу призведе до зміни всіх блоків, які були додані до блокчейна після нього. У блокчейні використовується криптографія. Для проведення кожної трансакції необхідний особистий ключ. Блокчейн є публічною базою даних всіх трансакцій між суб'єктами мережі блокчейн. Оскільки мережа блокчейна відкрита для вільного приєднання, то публічність даних мережі фактично

означає загальнодоступність цих даних [9, с.128-129]. Сьогодні немає єдиної платформи блокчейн та відсутня єдина мова програмування, що є характерним для укладення смарт-контракту в Україні;

- самостійною ознакою смарт-контракту є його автоматичне виконання.

На даний час смарт-контракт не є ідеальним варіантом договірних відносин. Адже, згідно цивільного законодавства України сторони можуть змінити умови договору чи припинити договірні відносини до спливу строку договору, що не є характерним для смарт-контракту;

- структура «класичного» договору, який ми звикли використовувати для врегулювання правовідносин не відповідає програмній структурі смарт-контракту.

Вважаємо, що запровадження смарт-контракту, як самостійного договору, в цивільному законодавстві України не на часі і швидше породжуватиме проблеми у його застосуванні, а не сприятиме врегулюванню відповідних правових відносин.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. Дата оновлення: 28.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.03.2020).

2. Szabo N. Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets. Режим доступу: URL: http://www.alamut.com/subj/economics/nick_szabo/smartContracts.html.

3. Tar A. Smart Contracts, Explained. Режим доступу: URL: <https://cointelegraph.com/explained/smart-contracts-explained>.

4. Тарасюк А. Smart-контракты среди юристов. Режим доступу: URL: http://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA010426.

Гринь О.С., Гринь Е.С., Соловев А.В. Правовая конструкция смарт-контракта: юридическая природа и сфера применения. Режим доступу: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovaya-konstruktsiya-smart-kontrakta-yuridicheskaya-priroda-i-sfera-primeneniya>

5. Савельев А.И. Договорное право: «умные» контракты как начало конца классического договорного права / Вестник гражданского права. 2016. №3. С.32-60.

6. Волос А.А. Смарт-контракты и принципы гражданского права / Юстиция. 2018. №12. С.5-7.

7. IT право / за заг.ред.проф. О.С. Яворської. Львів: Видавництво «Левада». 2017. 470с.

8. Верес І. Особливості смарт-договорів. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч.1. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2020. С.128-133.